

63. Листи Володимира Чехівського з ув'язнення / В кн. Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. / Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Олександр Воронин. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. – Т. 1. – С. 503-520.
64. Згадають усіх поіменно // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 215. – 16 листопада. – С. 5.
65. Із спогадів Олени Чехівської / В кн. Мартирологія Українських Церков... – С. 529-534.

**Трембицкий А.Н. НАУЧНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
ВЛАДИМИРА ЧЕХОВСКОГО.**

В статъе отобразена научно-педагогическая деятельность члена известной украинской фамилии Сичинских-Сичинских-Чеховских, главы правительства Директории, Всеукраинского Благовестника и главы идеологической комиссии УАПЦ, талантливого богослова, историка церкви, профессора Владимира Чеховского (1876-1937)

Ключевые слова: научно-педагогическая деятельность, Владимир Чеховский

**Trembitskiy A.N. SCIENTIFICAL AND PEDAGOGICAL ACTIVITY VOLODYMYR
CHEKHIVSKY.**

Scientifical and pedagogical activity of the member of the famous Ukrainian surname Sitchynskyyh-Sichynskyyh-Chekhivskyyh, the chief of the Dyrektoria ruling, Ukrainian Blagovisnyk and the head of the ideological commission of the UAOC, talented theologian, historian of the church, professor Volodymyr Chekhivskyyi is observed in the article.

Keywords: Scientifical and pedagogical activity, Volodymyr Chekhivskyyi

УДК 930.85(477) «19»:371

І.В.Кахно, І.І.Ніколіна

РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ УСРР НА ПОЧАТКУ 20-Х РР. ХХ СТ.

Стаття присвячена розвитку загальноосвітньої школи на початку 20-х рр. ХХ ст. В ній висвітлені особливості становлення та динаміка росту мережі загальноосвітніх шкіл. Визначено заходи уряду по подоланню труднощів в освітній сфері.

Ключові слова: Українська СРР, загальноосвітня школа, дитячий будинок, концепція та модель освіти.

Особливе місце в новітній історії України займають суспільно-політичні процеси початку 20-х рр. ХХ століття, які безпосередньо впливали на діяльність загальноосвітньої школи того періоду.

Актуальність даної статті полягає у всебічному і об'єктивному дослідженні історії шкільництва, без якої не можна відтворити цілісну історичну картину початку 20-х рр. ХХ ст.

Завдання статті – дослідити історію становлення та розвитку загальноосвітньої школи в межах УСРР як соціального інституту на початку 20-х рр. ХХ ст., висвітлити процеси відновлення та її функціонування в цей період.

Особливий інтерес при дослідженні викликає позиція тодішнього наркома освіти Г.Ф. Гринька [1] та його заступника Я.П. Ряппо [2]. На особливу увагу заслуговує також історико-педагогічна праця М.С. Грищенка [3]. Для вивчення вказаної проблеми важливе значення мають ґрунтовні дослідження Г.І. Ясницького [4] та В.В. Липинського [5].

Становлення та розвиток системи освіти в Україні у 1920-ті роки проходили на основі теоретично обґрунтованої концептуальної політики, тому що російський варіант розвитку освітньої галузі не враховував національні та економічні особливості України, був далеким від потреб народного господарства і фінансово незабезпеченим в умовах перехідного періоду. Власна ж концепція та модель освіти отримали статус офіційної у 1920 р., коли керівником НКО став Г.Ф. Гринько. Одним з ключових її положень була вимога заміни школи дитячим будинком. Адже розруха народного господарства, що була наслідком першої світової війни, іноземної інтервенції і громадянської війни, загальноекономічна криза позначилися на шкільному будівництві та на становищі дітей. По-друге, керівництво НКО помилково вважало, що на виховання дитини негативно впливає сім'я.

«Схема Народної Освіти УСРР» передбачала функціонування різноманітної мережі закладів соціального виховання. Це «заклади для нормальних дітей» (дитячий будинок-інтернат, трудова школа, дитячий садок); «заклади для дефективних дітей»; «заклади в справі досліду та розподілу недолітніх»; «позашкільні заклади та організації задля соціального виховання дітей» [6]. Знову ж таки своєрідним центром соціального виховання мав стати дитячий будинок, завданням якого було «вповні здійснити ідеал соціального виховання». Всі інші установи цієї системи «мусіли орієнтуватися на дитячий будинок і наближатися до нього» [7, с. 12-13]. Завдяки зусиллям органів влади народного комісаріату освіти наприкінці 1921 р. в Україні функціонувало 1 844 дитячих будинки, в яких виховувалося близько 99 тис. дітей [7, с. 13]. Потрібно зауважити, забігаючи наперед, що після 1923 р. їх кількість почала швидко скорочуватися.

Набагато швидше формувалася мережа трудових шкіл. З перших днів свого функціонування Наркомос вніс до уряду ряд пропозицій щодо передачі в підпорядкування головного освітянського відомства всіх закладів освіти. Так, 26 січня 1919 р. Тимчасовий робітничо-селянський уряд УСРР прийняв постанову про передачу всіх навчальних закладів та їх майна у розпорядження відділу освіти [8, арк. 5]. 15 травня 1920 р. було прийнято постанову РНК УСРР, відповідно до якої «всі школи по сільському господарству, лісництву і землевлаштуванню, а саме: практичні школи, початкові школи, сільськогосподарські школи I-го, II-го розряду, нижчі сільськогосподарські школи, середні сільськогосподарські школи, лісові шкільні заклади» передавалися з Наркозему до Наркомосу [9, с. 3]. За кілька тижнів аналогічні рішення було прийнято й стосовно інших відомств.

15 червня 1920 р. було видано постанову, за якою «всі чотирьохрічні і трьохрічні початкові школи обертаються в семирічні трудові школи» [9, с. 31]. Щодо інших навчальних закладів, таких як двокласні училища з п'ятирічним чи шестирічним терміном навчання – то вони також перетворювались в 7-річні трудові школи з додаванням в залежності від терміну навчання первинного закладу чи то одного року навчання, чи то двох [10, арк. 13].

За кілька місяців після свого створення наркомат освіти провів величезну роботу, спрямовану на підготовку нормативних документів, що регламентували діяльність закладів освіти соціального виховання. Це «Постанова про проведення в життя 7-річної єдиної трудової школи» (15 червня 1920 р.); «Постанова про дитячі будинки» (16 червня 1920 р.); «Постанова про дитячі установи для фізично дефективних дітей» (18 червня 1920 р.) та ряд інших [9, с. 31-33]. А 22 листопада 1922 р. Президія ВУЦВК затвердила Кодекс законів про народну освіту в УСРР, у якому були визначені завдання та структура органів народної освіти, завдання загальноосвітніх шкіл і заходи щодо їх подальшого існування.

В результаті такої наполегливої роботи працівників НКО на початку 1920 р. в Україні працювало 21887 трудових шкіл [11, арк. 34 зв], в яких навчалось 1900000 дітей [1, с. 45,49]. Хоча в цей період в Україні налічувалося більш як 3 млн. дітей шкільного віку [12, с. 98]. У 1921 р. кількість шкіл збільшилась до 21 968, у яких навчалось 2023 680 учнів, або кожна третя дитина шкільного віку. Щоправда, у 1922 р. кількість шкіл зменшилась до 20 579 із 1 724 380 учнями. Ця тенденція спостерігалась і в наступні роки і тривала аж до 1926 р. В окремих регіонах УСРР скорочення кількості шкіл та учнів було ще більш різким. Так в Одеській та Миколаївській областях у 1922 р. відсоток охоплення загальноосвітніми школами дітей шкільного віку ледве перевищував 18% [2, с. 24].

Причинами такого масштабного скорочення трудових шкіл стали лихоліття, економічний хаос і криза 1921-1922 рр., неврожай 1921 р. та спричинений ним голод 1921-1923 рр. Державні асигнування на освіту майже припинились у зв'язку з посиленням фінансування народного господарства. Якщо у 1921 р. на освіту витрачалось 10,4% державного бюджету, то в кінці 1922 р. – лише 2-3% [13, с. 100], з яких переважна частина йшла на допомогу голодуючим дітям [4, с. 18]. До складу державних засобів згідно Декрету РНК УСРР від 31 травня 1921 р. входила лише вартість продовольства відпущеного на установи соціального виховання (сніданок в шкільних їдальнях). В сільських місцевостях з державних фондів постачалися тільки дитячі будинки. Ситуація ускладнилась ще й тому, що постановою ВУЦВК від 16 серпня 1922 р. було прийнято рішення про зняття, майже повністю, з державного бюджету закладів освіти і передача їх на місцевий.

У звіті про діяльність НКО за 1922-1923 н. р. наголошувалося, що з серпня 1922 р. поступово масові заклади Соцвиху передавалися на місцевий бюджет і до початку 1923 р. за

Головсоцвихом рахувалися лише 65 установ, необхідних для проведення дослідних робіт [14, арк. 5].

У періодичних виданнях того часу друкувалися звернення до органів державної і місцевої влади з закликом «треба сплачувати повною мірою і своєчасно, інакше важка і багатогранна робота по боротьбі з нецтвом буде зірвана» [15, арк. 29]. Недостатнє фінансування державним бюджетом загальноосвітніх шкіл призвело до скорочення їх мережі і до поширення нелегалізованих таємних приватних шкіл. Тому під впливом загальної господарської ситуації з осені 1921 року НКО мусив був вжити заходів до легалізації платної школи, як тимчасовий захід в селища міського типу, які являються промисловими і торгівельними центрами [16, арк. 10]. Нагадаємо, що Декретом РНК і НКО, опублікованим в газеті «Вісті ВУЦВК» від 9 березня 1919 р. вказувалося, що з 1 вересня 1919 року навчання у школах стає безкоштовним [8, арк. 33]. В свою чергу плата за навчання, хоча й не давала особливо значних результатів, але враховуючи те, що місцевий бюджет був занадто слабкий вона продовжувала існувати і в наступні роки.

Після подолання економічної кризи мережа загальноосвітніх шкіл почала зростати. На 1 січня 1925 р. загальна їх кількість збільшилась на 19%, а учнів у них – на 18,3% [17, с. 6]. За роки НЕПу, коли покращало становище країни в цілому, поліпшилась і шкільна справа. З 1923 по 1926 р. асигнування на освіту зросли майже в 7 разів [18, с. 10]. Необхідно сказати, що в справі загального навчання в школах соцвиху 1924-25 навчальний рік був найнижчою кульмінаційною точкою і лише наступний рік став точкою підйому.

Таким чином, досвід становлення і розвитку загальноосвітніх шкіл 20-х рр. ХХ ст. в УСРР в сучасних економічних умовах є актуальним і може бути використаний у школах незалежної України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гринько Г. Очерки советской просветительной политики. – Х., Путь просвещения, 1923. – 195 с.
2. Ряппо Я.П. Народна освіта на Україні за 10 років революції. – Х., 1928. – 126 с.
3. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917-1965). – К.: Радянська школа, 1966. – 260 с.
4. Ясницький Г.І. розвиток народної освіти на Україні: 1921-1932 рр. – К.: Вид-во КДУ, 1965.– 256 с.
5. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки. – Донецьк: РВА Дон ДТУ, 2000. – 247 с.
6. Кодекс Законів про Народню Освіту У.С.Р.Р. // Збірник Узаконень та Розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України. Відділ 1 за 1922 р. – Х., 1922. – С. 873-881.
7. Сірополко С. Народня освіта на Советській Україні. – Варшава, 1934. – 240 с.
8. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп. 1. – Спр. 21. – 65 арк.
9. Збірник декретів, наказів та розпоряджень по Народньому Комісаріату Освіти УСРР. – Х., 1920. – Вип. I. – 60 с.
10. Державний архів Київської області. – Ф. Р-1051. – Оп.1. – Спр. 16. – 15 арк.
11. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп. 2. – Спр. 7. – 232 арк.
12. Гутянський С.К. В.І. Ленін і культурне будівництво на Україні. – К.: 1965. – 199 с.
13. Масненко В.В., Шаров І.Ф. Вчительство та становлення радянської школи на Україні в першій половині 20-х років // Укр. іст. журн. – 1990. – №12. – С. 100-104.
14. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1776. – 198 арк.
15. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 3. – Спр.105. – 73 арк.
16. ДАВО України. – Ф. Р-256. – Оп.1. – Спр.12. – 205 арк.
17. Ганджій А. Напередодні загального обов'язкового навчання // Радянська освіта. – 1925. – № 8-9. – С. 3-13.
18. Яремчук В.Д. Національні проблеми загальноосвітньої школи України: історія і сучасність. – К., 1993. – 100с.

Кахно І.В., Ніколіна І.І. РАЗВИТИЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ УСРР В НАЧАЛЕ 20-Х ГГ. ХХ ВЕКА.

Стаття посвячена розвитку всеобщей образовательной школе в начале 20-х гг. ХХ в. В ней раскрыты особенности становления и динамика возрастания сети всеобщих образовательных школ. Определено мероприятия правительства по преодолению трудностей в образовательной сфере.

.....
Ключевые слова: Украинская СРР, общеобразовательная школа, детский дом, концепция и модель образования.

Kahno I.V., Nikolina I.I. DEVELOPMENT OF THE GENERAL SCHOOL USRR AT THE BEGINNING OF 20-S XX CENTURIES.

The article is devoted to development of general education school at the beginning of. The peculiarities of formation and the dynamics of development of general education school system are presented. The measures of government to overcome difficulties in educational field are defined.

Key words: the Ukrainian SSR, comprehensive school, children's home, the model of education.

УДК 94(477.4) «19»: 061.22

Т.В. Онінко

ВИКОРИСТАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОВЕДЕННІ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ПЕРІОД НЕПУ

В умовах ефективного господарювання періоду непу організації споживчої кооперації України, використовуючи власні ресурси, розгорнули широкомасштабну культурно-просвітню роботу, у такий спосіб сприяючи ліквідації неписьменності та зростанню культурного рівня як членів споживчих товариств, так і некооперованої частини населення.

Ключові слова: споживча кооперація, нова економічна політика, культурно-просвітня діяльність.

Духовність завжди була визначальним показником нації. На жаль, гонитва за прибутками останнім часом стала домінантою суспільного життя. Державне фінансування соціально-культурних програм постійно згортається. Відтак у умовах нинішньої фінансово-економічної кризи питання духовності нації особливо загострилося. Потрібен пошук додаткових можливостей фінансування освітньої галузі і культури. З огляду на це, сьогодні актуальною є необхідність аналізу вітчизняного досвіду проведення культурно-просвітньої політики держави в період нової економічної політики. Саме тоді, коли відбувалося становлення ринкових відносин, організації споживчої кооперації не лише вчилися заробляти кошти у конкурентній боротьбі, але й вкладали їх у розвиток культури України. У такий спосіб кооперація надала державі істотну допомогу у вирішенні низки культурно-освітніх проблем.

Дослідженням пропагандистської діяльності споживчої кооперації України в роки непу займалися більшовистські автори ще в 20-ті рр. ХХ ст. [1]. Як правило, у їхніх працях ішлося про ідеї ленінського кооперативного плану та шляхи його пропаганди серед різних верств населення. На початку 1960-х рр. вийшла у світ фундаментальна праця [2] відомого канадського дослідника кооперативного руху І.Витановича, в якій він зробив одну з перших спроб висвітлення діяльності споживчої кооперації України, зокрема в період непу. Ця наукова розвідка містить певну інформацію про освітню діяльність кооперативних організацій у роки непу. Проте цей аспект діяльності кооперації на був предметом глибокого студіювання автора. У другій половині 1960-х рр. з'явилася колективна праця [3] науковців та практичних працівників споживчої кооперації, присвячена історико-економічним питанням, у якій передусім увага була звернена на показники господарської діяльності, а про культурно-просвітню роботу лише фрагментарно згадано.

Певні аспекти культурно-просвітньої діяльності споживчої кооперації України від кінця ХІХ ст. до 1930-х рр. висвітлені в статті М.В. Алімана [4], опублікованій у середині 1990-х рр. Однак за браком даних у ній не розкрито всю багатогранність культурно-просвітньої роботи кооператорів. Чи не найпершою спробою висвітлити досвід кооперативної освіти в Україні, зокрема в роки непу, стала колективна праця [5] київських та полтавських науковців, присвячена цій проблемі. Проте автори обмежилися лише освітнім напрямком діяльності кооперативних організацій, а питання фінансування споживчою кооперацією вітчизняної культури у ній не аналізувалось.